This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

RANA DIN CORPUL SOCIETĂȚII

* Interviu acordat lui Rhea Cristina

RHEA CRISTINA: **În *Zbor in bătaia săgeții* aveți câteva pagini scrise despre moarte, la încetarea din viață a tatălui Dvs. Vorbiți-ne despre dânsul.**

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI: Tatăl meu s-a născut într-o comună aflată nu departe de Cernăuți, numită Davideşti. Părinții lui erau învățători de țară, supuşi ai Împăratului, vorbind toate limbile locului. În casă se vorbea ucraineana şi germana. Tata a învățat româneşte pe uliță. Majoritatea celor care au avut mai multe limbi materne exaltă profunzimea acestei experiențe. George Steiner dă în *După Babel* o extraordinară imagine a plurilingvismului ca alternativă psihică la experiența morții: a şti o singură limbă era a nu avea alternativă la moartea într-o *singură* limbă; astfel, abisul finitudinii, moartea, căpăta o analogie tulburătoare în a fi prizonierul unei singure limbi, resimțită ca o claustrofobie existențială – omul unei singure limbi, omul unei singure vieți, după care, ireversibil, unic, definitiv, MOARTEA. Tatăl meu, deja poliglot la 20 de ani, ştia germană, ucraineană, română, rusă, poloneză, franceză, mult mai puțin engleză – era, cum vedeți, un poliglot din Europa de Est, nu unul central-european –, mărturisea, tatăl meu, că nu s-a simțit niciodată la largul lui, perfect adăpostit, perfect de conivență cu nici una din limbile pe care le vorbea. Potrivit experienței lui, să ai mai multe limbi materne însemna să nu ai, de fapt, nici una. Cum vine asta? – m-am întrebat. Buchisind un text din Nietzsche, e drept, unul cu o topică imposibilă, tata îmi spunea că nu are acces la străfundul acelei exprimări: înțelege tot ce spune acolo Nietzsche, dar nu pătrunde tot ce *se* spune prin acel text. Era o limită, o opacitate, de care tatăl meu nu putea trece. M-am gândit atunci la limbă, nu în felul lui Steiner, ca la o eliberare din claustrofobia expresiei unice, ci ca la un turn Babel. Nu *limbile* limitează inteligibilitatea, ci *limba* însăşi. A vorbi *o* limbă, înseamnă a nu putea gândi decât în termeni de limbă. Departe de a te înălța, limba te rătăceşte. Nu e un turn spre cer, ci un labirint orizontal. Tatăl meu avea ceva din exilul celui rătăcit. Ca fire, era un om retras, distant, sever, distrat, politicos şi enigmatic. Era distins în tot ce făcea, dar era clar contrariul unui aristocrat. Era fiul unor foarte solizi învățători de țară şi atât. Aceasta era condiția lui. Era foarte inteligent, mult mai inteligent decât am să pot eu fi vreodată. Înțelegea tot ce voia să înțeleagă şi, cred, reuşea să exprime tot ce voia să exprime. În mod limpede nu făcea deloc tot ce ar fi voit să facă. Era un om al suferinței, viața lui a fost ruinată de refugierea din Cernăuți în 1940, de venirea ruşilor şi de despărțirea de familia lui (care a fost exterminată în următorii zece ani şi, restul, împrăştiat care încotro), de moartea primei lui soții (un cancer care a secerat-o la 25 de ani), de revenirea în țară, de la Viena, văduv cu două fetițe mici, de oroarea societății pe care a găsit-o în țară, de anchete, frică, mizerie, servilism şi adaptare cu mediocritatea şi josnicia. Nu mi s-a plâns niciodată, dar suferința lui, niciodată exprimată, l-a ucis înainte de vreme. Discreția ucide, cei demni mor. Țațele supraviețuiesc, pentru că se descarcă (pe seama altora, pe care îi ucid – dar ce contează!). Tata nu s-a străduit niciodată să mă educe – fapt care mă stupefiază, pentru că eu mă străduiesc să îl educ pe băiețelul meu! –, dar nu mi-a dat, cu o singură excepție, nici un exemplu de care să îmi (sau îi) fie ruşine.

R.C.: Care excepție, dacă îmi îngăduiți?

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

H.-R. P.: Lecția servilismului social. Tata îmi spunea întotdeauna să mă supun, să nu ies în evidență, să adopt 'portul zilei'. Era exasperat de faptul că lucram simultan fizică şi filozofie, că scriam literatură şi că fişez toate lecturile pe care le consideram importante. "La ce îți ajută?" mă întreba, exasperat. "La mântuire!" îi răspundeam, deopotrivă de iritat. Deşi mi-am stimat enorm tatăl, l-am iubit abia după ce a murit. În rest, pe măsură ce îmbătrânesc, îi semăn din ce în ce mai mult.

R.C.: Ați primit în familie educație religioasă? Cărei religii îi aparțineți?

H.-R. P.: Tatăl meu era un ateu inofensiv şi debonar. Mama, o atee superstițioasă, cum sunt la noi majoritatea celor care, la recensăminte, se declară ortodocşi. La noi în familie se pomeneau adeseori cuvintele 'tradiție', 'datină', 'sărbătoare', chiar 'biserică' – nu se rostea însă niciodată cuvântul Dumnezeu. Era, vorba marchizului, o ipoteză inutilă în economia vieții noastre. Familia mea nu a cunoscut religia, vreau să spun – nevoia religioasă, setea de Dumnezeu, foamea de absolut. O familie *paisible*. Foarte comună, cred. Ne informam, toți, de la *Europa liberă*, singurul post ascultat zilnic. În acelaşi timp, în public, părinții mei, ca toată societatea *vizibilă*, erau perfect aliniați. Când am dat semne de incartadă, în timpul Liceului, ai mei au fost şocați, îngroziți, terifiați. Fronda mea însă nu era aproape deloc politică – în orice caz eu nu aş fi definit-o astfel, atunci. Cu siguranță, nu. Nu aveam deloc conştiință politică. L-am întrebat, cred în 1978 (sau '79) pe tatăl meu dacă nu i-a dat prin gând să se înscrie în SLOMR? A rămas fără grai, s-a albit. Nu-i venea să creadă să sunt atât de 'desprins de realitate', atât de 'imatur', atât de 'lipsit de minte' ?! O, nu vreau deloc să spun că ai mei erau nişte oameni servili ori josnici. Deloc! Bieții de ei interiorizaseră perfect frica din anii '50 şi mecanismele de supraviețuire care constituiau – după ce cele două societăți rupte au fost din nou amestecate, la eliberarea din puşcării: poporul puşcăriaşilor şi poporul celor arestați în libertate – noul contract social. Noul contract social, impus prin cei, 1964 minus 1948 fac 16, prin cei şaisprezece ani de teroare, spunea cam aşa: "joci cum îți spun – public, gândeşti ce vrei – în tăcere". Asta era. Nici vorbă de religie. Cuvântul Dumnezeu nu exista. Eu am ajuns la Dumnezeu pe cale, ca să spun aşa, *logică*. Cele cinci căi ale lui Toma, ale sfântului Thoma Aquinas, admirabilul meu ghid de atunci. Care pentru biserica *mea*, căci sunt ortodox născut iar nu făcut, nici nu există.
Dar aş vrea să mai spun ceva. O educație religioasă tot am primit: sărbătorile. Asta a fost cateheza mea. Un lucru minunat. Părinții mei țineau toate marile sărbători creştine şi aveau grijă să le țină aşa cum le apucaseră de la părinții lor. Crăciunul meu se desfăşura cu mâncăruri şi rituri combinate: deopotrivă din Oltenia, de unde era mama, şi din zona Cernăuțiului. La brad se cântau atât colinde româneşti, cât şi colinde germane – *O, Tannen Baum* şi *Stille Nacht* erau de rigoare -, pe care le cânta şi mama, care nu ştia o boabă germană, dar învățase cuvintele aşa cum se învățau slujbele slavoneşti ori latineşti pentru poporul ignorant. Religia mi-a fost dată prin acest spirit al sărbătorii rituale. De fapt, sunt foarte nerecunoscător, când spun că părinții mei nu m-au educat. Ce prostie! Evident, m-au educat. Mi-au dat sărbătorile. Mi-au dat prezența lor, iubirea lor, carnea lor. Mi-au dat viața lor şi nefericirea lor. Uneori, câtă a fost, şi fericirea. Mi-au dat toate cărțile pe care le-am cerut. M-au lăsat să fiu ceea ce aveam să devin. Mă simt uneori, ca acum, foarte nevrednic de ei…

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

R.C.: O problemă de conştiinţă? Oamenii se nasc obligatoriu cu suflet şi cu conştiinţă?

H.-R. P.: Răspunsul teologic, îl ştiţi. Au suflet de îndată ce embrionul uman e format. Conştiinţa, dacă e să o distingi de conştienţă, care e altceva – e putinţa, facultatea care permite ca obiectul să fie prezent prin intermediul stării care îl face prezent – nemţii îi spun conştiinţei *Gewissen*, ca să o distingă de conştienţă, căreia îi zic *Bewußtsein*, deci conştiinţa un e un fapt de cultură, care se altoieşte pe caracter, care e un fapt de educaţie, adică, mai pe şleau spus, unul de clasă. Nu putem ocoli, nici în veacul nostru democratic, faptul că faptul de cultură este un fapt de clasă. Cultura e privilegiul unei anumite educaţii, de neam – fireşte că nu în sens etnic şi, la fel de clar, nu de sânge. Aici a distrus enorm comunismul. La noi, că la ceilalţi, *the happy few* ai Occidentului, acelaşi efect l-a obţinut invazia culturii de masă şi distincţia ineptă, adoptată imediat de toate spiritele false din universităţi, distincţia dintre cultura populară şi aşa zisa cultură de elite – o prostie, fireşte, dar care tematizează ura de totdeauna a plebeului faţă de cel subţire, faţă de omul de rasă – rezultatul unei clase, clasa *conştientă* de datoriile ei. Conştientă de datoriile ei a fost nobilimea de sânge, până la epoca modernă. Apoi a fost burghezia, până la descompunerea ei de către valul stupefiant de prosperitate care a lovit Occidentul după 1955. Azi nu mai există clasă conştientă, şi, deci, nici cultură în sens ‘ereditar’. Cultura e moartă, au rămas numai *oamenii* de *cultură*, ceea ce e cu totul altceva: administraţia culturii, arhivarii plăcerilor superioare pe care nu le mai resimte nimeni. Sunt epoci în care cei mulţi învaţă de la cei puţini şi epoci în care cei puţini învaţă de la cei mulţi. Când elitele adoptă stilul şi valorile masei, în loc ca masele să adopte stilul şi valorile elitelor, decadenţa este clară, absolută, materială, zdrobitoare. Noi trăim, în mod clar, o astfel de epocă: după *revolta maselor în politică* (despre care a vorbit Ortega y Gasset), urmează acum *revolta maselor în cultură*: prima a avut drept rezultat lichidarea societăţilor liberale şi apariţia regimurilor totalitare, cerute în cor de toate popoarele doritoare de democraţie directă, imediată (adică non-parlamentară) şi absolută; a doua va avea drept rezultat înlocuirea culturii cu consumul, a valorilor cu plăcerea şi a bunei creşteri cu bunul plac; – educaţiei bazate pe ceea ce Leo Strauss numea ‘conversaţia cu spiritele cel mai luminate din trecut’ i se substituie deja cultul funcţionării specializate, în toate programele academice. Ce degradare, să ajungi să crezi că valorile ar putea fi o ‘expresie a cercetării specializate’! Ce barbarie să îţi imaginezi că te poţi cultiva prin asimilarea manualelor, a rezumatelor, a textelor *tehnice*! Despre epoca noastră, Henry de Montherlant avea următoarea imagine: la început spartanii le arătau copiilor lor câte un ilot beat pentru a le arăta ce NU trebuie să facă; apoi, pe măsură ce au căpătat ei înşişi tot mai mult sentimentele şi aspiraţiile unor sclavi, spartanii au ajuns să le arate copiilor iloţii beţi pentru a le arăta cu mândrie care vor fi, când vor creşte, plăcerile vârstei adulte.

R.C.: Care au fost mecanismele datorită cărora cultura română a putut funcţiona în regimul totalitar comunist?

H.-R. P.: Se face, cred, prea mult caz de această cultură. Puţină modestie nu strică. Ştiţi opinia lui Culianu despre producţiunile noastre: minore, nule, inexistente. Ar trebui, cei care se infatuează că produc ‘cultură română’, să trăiască într-un regim spiritual pentru care afirmaţia “cultura română nu există” să fie un enunţ adevărat. Ar fi la fel de salutar ca şi viaţa sub urgenţa dispariţiei. Ce energii zăvorâte ar izbucni în expresie!

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

Despre tipul uman al culturii mele am o părere mai degrabă proastă. Este un tip hedonist, lipsit de simțul creației susținute, pus de şotii, pe poante, pe găselnițe, pe făcutul cu ochiul, e mereu sincronizat, la zi cu toate módele intelectuale, edificat conjunctural, ahtiat de glorie, nimicit de pasiunea bârfei, adict de premii, avid de glorie şi înamorat cu coruptă vanitate de funcțiile cu statură şi aparat. E levantinul decăzut, cu complexele invertite. Şi mai e ceva aici, impur. Noi, când amintim de cultura noastră din perioada comunistă, o folosim, admițându-i tacit excelența (ceea ce e deja precar, dar treacă), ca pe un alibi pentru formidabila noastră lipsă de caracter. Societatea românească (mă refer la cetățeni, nu la etnici) şi-a dovedit enorma, flexibila, iresponsabila lipsă de caracter. Nu e ceva uşor de explicat, cu atât mai puțin de recunoscut. A supraviețui în condiții impure înseamnă a te amesteca cu impurul. Vorba lui Giraudoux – inocența colaborează cu toți cei care o tolerează – ni se aplică perfect. Lucrul cel mai uimitor, pentru mine, este relația dintre cele două popoare ale României: cel arestat şi cel rămas în afara gratiilor. E tipic pentru tot restul *culturii* noastre. Cei întorşi n-au vorbit. Altfel spus, dincolo de motivații personale admisibile (oroare față de chinurile şi degradarea *îndurate*, oroare față de scăderile naturii umane trăite *acolo*), rămâne faptul că aceştia, tăcând, NU AU DEPUS MĂRTURIE, nu au transmis mai departe ceea ce, deşi numai ei au trăit, era rana întregii societăți. Cei rămaşi în afara gratiilor şi-au dus viața fără cei smulşi, torturați ori ucişi, s-au obişnuit, s-au acomodat, au învățat să trăiască şi fără ei. Unul dintre puținii drepți dintre noi, mă gândesc la doamna Doina Cornea, a recunoscut acest lucru: îşi reproşa că i-a uitat pe preoții greco-catolici închişi. Noi, cei de afară, ne-am luat cu treburile, cu viața. Am uitat datoria. Există o datorie. Cine o uită, se condamnă. Orice ar spune pragmaticii, noi o ducem prost pentru că nu am meritat să mai ducem mai bine: nu ne-am luptat în 1940 pentru pământul nostru, nu ne-am arătat a fi un singur popor în fața torționarilor şi a ocupanților: ne-am lăsat despărțiți în două popoare, iar ei ne-au anihilat, în substanța noastră morală, prin amândouă. La reunire, devenisem una: o apă şi-un pământ. Pe această cultură *publică*, ce cultură de *creație* să altoieşti? Una fragilă, conjuncturală, lipsită de idee, dar, fireşte, plină de stil, de poante, de glume, de familiarități promiscue cu cititorul: făcutul cu ochiul al ultimului om şi țopăitul lui previzibil pe suprafața brusc micşorată a planetei, căreia ei, ultimii oameni, i-au descoperit secretul.

R.C.: Instituționalizarea ideologiei marxiste, ca doctrină de stat, a constituit unul dintre stâlpii puterii instaurate în societățile de tip sovietic. Aparatul intelectual din România, înainte de '89, s-a subscris în totalitate minciunii politice a dictaturii? Cine erau, de fapt, intelectualii?

H.-R. P.: Orice societate este o rețea. În *orice* societate, chiar şi în cea mai rea ori precară, *totul* se ține. Azi vorbim de copii instituționalizați – e vorba de copii abandonați şi preluați de stat în leagăne. În comunism, toată societatea era instituționalizată, intelectualul *y compris*. Intelectualul făcea parte din sistem, chiar dacă i se permitea să emită şopârle critice la adresa lui. Ce vreau să spun nu este că admirabilul Toma Caragiu era meprizabil pentru că băga şopârle în jocul său contagios: ceea ce vreau să spun este că acest tip de 'dizidență' nu putea deloc să depăşească sistemul. Într-un fel pervers, îl confirma. Deci nu era cu adevărat o critică. Era tot inocența care colaborează cu cel față de care inocența se crede că este o adevărată inocență. Fireşte era altceva

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

decât ‘critica constructivă’, ‘tovărăşească’, practicată de teatrul greţos al câte unui Baranga ori Everac. Dar era în mod dramatic insuficient. Cu doar câteva excepţii, modul nostru de a *gândi* opoziţia faţă de ceea ce recunoşteam cu toţii că era inacceptabil a fost categoric insuficient. Faţă de înjosirea la care am fost supuşi, noi nu am făcut decât să hibernăm în preistoria reacţiilor normale. Normal înseamnă demn. Cei mai mulţi, nu am fost demni. Cât despre cei care au îndrăznit fără spate asigurat pe la partidele prietene, cum au fost Paul Goma şi Doina Cornea, societatea i-a lăsat complet singuri, complet descoperiţi, complet vulnerabili şi, de fapt, i-a condamnat să fie la cheremul represiunilor poliţieneşti. Vorbesc indistinct de societate şi intelectuali pentru că, aşa cum am spus, într-o societate *totul* se ţine şi, unde există *KOR*, apare şi *Solidarnošc*. Şi invers. Uşurinţa cu care a fost reprimată Valea Jiului, cu care a dispărut *SLOMR*-ul, cu care a fost spulberată mişcarea Goma, consensul unanim cu care *public* nimeni nu a rămas alături de Dorin Tudoran (deşi prieteni de-ai lui l-au ajutat în ascuns), singurătatea bântuită de delatori care a otrăvit viaţa grupului de dizidenţi de la Iaşi, izolarea în care au suferit Radu Filipescu ori Gabriel Andreescu, toate acestea vorbesc despre o foarte profundă reţea de neputinţe. Societatea noastră se recomandă prin aceste neputinţe, iar intelectualii fac parte din aceeaşi istorie neizbăvită şi, azi, deloc depăşită. De ce? Diagnosticianul capabil să taie cauterizând încă nu şi-a publicat rândurile (ori eu nu le-am citit).

R.C.: Dar cine erau de fapt intelectualii?

H.-R. P.: *Cine* erau? După mine intelectualul este o conştiinţă critică, care asumă *temporar* rolul de a prelua ceea ce într-o societate a rămas nespus într-o chestiune de interes general. A fi intelectual nu este o meserie pe viaţă. Zola a fost intelectual pe chestiunea Dreyfus, în rest a fost scriitorul naturalist de mare talent pe care îl cunoaştem. Intelectualul este o funcţie, un rol. O misiune locală de asumat, un cuvânt care stă să se articuleze, dar care este încă nearticulat. Orice intelectual autentic are momentul său, când este chemat să articuleze un mesaj. După aceasta redevine omul specialităţii (ori dezordinii) sale. Privind înapoi, la perioada comunistă, văd extrem de puţini intelectuali: văd o mulţime de scriitori, universitari, medici, arhitecţi, ingineri, economişti etc., dar nu prea văd intelectuali. Au fost oameni care s-au ucis pentru a articula un enorm şi tragic protest. Mă gândesc la Virgil Mazilescu, la şirul inuman de extraordinari poeţi beţivi pe care i-a avut cultura noastră sub comunism – în care nu pot să nu văd o formă autodistructivă de protest, o ură împotriva regimului întoarsă împotriva lor, un urlet aruncat înăuntru. De ce această ură şi aceste urlete nu au fost slobozite în afară? E un trist mister românesc. Toţi au murit singuri. Toţi am murit singuri. Ce spun nu este o universală afirmativă banală, de tipul ‘toţi oamenii mor singuri’. Pentru că au decis să se omoare mai degrabă decât să omoare, au avut, prin moartea lor, rolul victimei inocente: dar, mă tem, au avut parte de inocenţa de care vorbea Giraudoux.

R.C.: Şi după ’89?

H.-R. P.: După ’89 a început în 1989. Dan Deşliu şi Mircea Dinescu au fost admirabili intelectuali în 1989, când, cu tăioasele lor scrisori din primăvara acelui an negru şi încărcat, au articulat nespusul nostru, al tuturor, un nespus care, când a primit vocea lor, a fost instantaneu recunoscut de toţi ca fiind vocea cea aşteptată. Culmea e că încă

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

nu ştim, datorită lipsei noastre de solidaritate, dacă vocea lor a fost într-adevăr cea aşteptată. Ce voce articulează adecvat nespusul şi degânditul – ceea ce dă de gândit? Există critici care susțin că vocea de tip *Alianța Civică* ori *GDS* nu articulează în mod adecvat mesajul social şi că, astfel, falsifică datele problemei. E posibil. Viitorul e deschis. Dar, încă o dată, în orice societate, oricât de debilă şi de precară, *totul* se ține. Nu intelectualii sunt problema, ci *şi* ei, împreună cu societatea. Să acuzi intelectualii de găurile din steag e la fel de futil ori de adevărat ca şi a bea marea prin metafore perfecte. Mi se pare că noi încă nu am început să gândim natura comunității româneşti. Mereu sincronizați, mereu oportun aşezați, mereu inactuali şi defazați, ceva din modul în care întreținem relații unii cu alții şi din modul în care ne construim stilurile de viață este *altfel*, este greşit, este inadecvat, este aiurea, este alături în mod clar de modul în care *ne* gândim. Prima defazare este față de ordinea în care ne înscriem *spontan* atunci când facem tot ce facem: atunci când, spre pildă, ne sincronizăm (activitatea noastră favorită de două sute de ani încoace: când cu mişcările pentru eliberarea Greciei, când cu Evropa, când cu Occidentul, când cu URSS, când cu UE). Dacă lucrul pe care îl facem mereu este să ne sincronizăm şi totuşi ne sincronizăm atât de imperfect, poate că totuşi problema nu este cu timpul ales, ci cu punerea laolaltă? Nu? Fiecare organism este un creator specific de odine spontană (definiție alternativă a vieții). Noi nu părem a fi pe identitatea noastră, pe frecvența noastră de rezonanță (ca să vorbesc ca aritmologii). Ceea ce dă de gândit este că, în ciuda eşecurilor, noi nu gândim niciodată *decât* natura lui *kronos* şi niciodată natura lui *syn*. Noi spunem 'am pierdut momentul; hai şi mai abitir să-l recuperăm' – dar *momentul* nu poate fi niciodată recuperat. Dar ce înseamnă pentru *noi* 'a fi împreună cu'? trebuie încă să aflăm.

R.C.: Ce reprezintă pentru Dvs. oamenii? *Zbor în bătaia săgeții* stă sub semnul prieteniei. Vă citez: "Nu ştiu cum şi-au păstrat alții integritatea sub comunism, dar eu m-am salvat prin prieteni." Care este mesajul Dvs. pentru tineri? În ce tip de societate ați dori să trăiască fiul Dvs., Tudor?

H.-R. P.: Oamenii? Mă tem că sunt ceea ce literații numesc mizantrop. Ah, dacă îmi spuneți de cutare ori cutare, atunci ştiu ce să vă răspund. Eu nu văd oameni, inima mea e nominalistă. Văd însă făpturile care îmi stârnesc afecțiunea, admirația, invidia, senzualitatea, nehotărârea, iubirea. Viața mea e plină de ființe cu nume precise. În rest, dacă e vorba de *oameni*, sunt *cu totul* şi *cu totul* mizantrop. Sunt adeptul zicalei: un om e bine; doi, merge; trei, e deja aglomerație; patru, devine vacarm; cinci – e deja intolerabil.

Nu am nici un mesaj de dat tinerilor. Nu am nici un gust pentru mistagogie (de fapt, o detest). E prea complicat să explic în puține cuvinte cum cred că ar trebui să arate societatea în care mi-aş dori să trăiesc. Aş spune că esențialul, pentru mine, este însuşirea unei societăți de a fi liberală, aspectele democratice fiind, în opinia mea, subordonate realizării condițiilor de liberalitate şi de decență. Dacă ar fi să aleg între o societate liberală fără democrație şi una democrată şi neliberală, aş alege fără ezitare să trăiesc în prima. Dar mă tem că iarăşi se va spune despre mine că sunt un 'monstru' care doreşte excluderea poporului de la decizia politică, aşa că mă opresc aici. Lumea geme de comisari în gestație, care nu aşteaptă decât prada pentru a-şi maturiza instinctele exterminatoare ori a-şi lansa oportun mica delațiune lucrativă.

This watermark does not appear in the registered version - http://www.clicktoconvert.com

R.C.: Care sunt regretele şi împlinirile Dvs. cele mai mari până în prezent?

H.-R. P.: Ştiți versul lui Florus? *Va iubi mâine cine nu a iubit azi*… Despre regrete, nici măcar duhovnicului, doar lui Dumnezeu. Despre împliniri, nici măcar prietenilor, doar duşmanilor. Despre planuri şi nădejdi, în nici un caz publicului, doar rugăciunilor şi lui Dumnezeu. În toate, o sete nemăsurată de a fi în palma şi voia lui Dumnezeu.